

การพัฒนาการจัดองค์กรด้านวิปัสสนาธุระ Organization Development in Vipassanadhura

พระครูภาวนาโสภิต วิ., ดร.*

บทคัดย่อ

การจัดตั้งประชาคมอาเซียนได้นำมาซึ่งโอกาสที่ดีในหลายด้านให้แก่ประเทศสมาชิก ประชาคมอาเซียนจะช่วยผลักดันการเชื่อมโยงในภูมิภาคและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อรับมือกับความท้าทายใหม่ในโลก ดังนั้น องค์กรพุทธศาสนาควรตระหนักถึงโอกาสและความท้าทายจากการเปิดตัวประชาคมอาเซียนในการวางยุทธศาสตร์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้แนวทางวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ในการพัฒนาการจัดองค์กรในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนได้วิเคราะห์สถานการณ์วิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ โดยใช้เทคนิค SWOT analysis พบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดองค์กรด้านวิปัสสนาธุระให้ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ควรใช้แนวทางการบริหารจัดการที่ดี ในด้านวางแผน ด้านการจัดองค์กรด้านงบประมาณ และรูปแบบการเผยแผ่ด้วยรูปแบบการเผยแผ่ที่มีความชัดเจน ถูกต้อง และรวดเร็ว

คำสำคัญ : การพัฒนา, การจัดองค์กร, วิปัสสนาธุระ

Abstract

The establishment of the ASEAN Community that had brought the opportunities in many aspects of ASEAN member countries. They will push forward the links in region and enhance competitiveness for coping with new challenges in the world. Therefore, Buddhist organization should be aware of the opportunities and challenges of the launch of the ASEAN Community of Buddhism propagation by using the insight meditation according to the four foundations of mindfulness to organization development in various aspects that the author had analyzed the insight meditation situation according to the four foundations of mindfulness by using SWOT analysis was found that the guidelines of organization development in Vipassanadhura for success, efficiency and effectiveness. There should use good management of planning, organizing, budget and having the propagation model clearly, accurately and fast.

Keywords : Development, Organization, Vipassanadhura

บทนำ

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๙ นี้ จะเป็นการเปิดตัวประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ ทุกประเทศสมาชิกต่างมีความพยายามปฏิบัติมาตรการต่างๆ เพื่อยกระดับทักษะแหล่งบุคลากร พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน กระชับการเชื่อมโยงลดช่องว่างการพัฒนา เพราะการก้าวเข้าสู่ประชาคมเดียนั้น ได้นำอาเซียนกลายเป็นองค์กรภูมิภาคที่สามของโลกต่อจากประชาคมเศรษฐกิจยุโรปซึ่งก็คือ สหภาพยุโรป และองค์การแอฟริกาเอกภาพซึ่งก็คือสหภาพแอฟริกาปัจจุบัน และเป้าหมายของประชาคมอาเซียนคือ สร้างสรรค์ประชาคมให้เป็นองค์กรร่วมมือระหว่างรัฐบาลที่กว้างลึกและมีความผูกพันกันมากขึ้นบนพื้นฐานของกฎบัตรอาเซียนและมีการขยายความร่วมมืออย่างกว้างขวางกับทั่วโลก

* อาจารย์ประจำ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

การจัดตั้งประชาคมอาเซียนได้นำมาซึ่งโอกาสที่ดีในหลายด้านให้แก่ประเทศสมาชิก อาทิ โอกาสทางเศรษฐกิจ โดยประชาคมอาเซียนเปิดตัวพร้อมความคาดหวังจะพัฒนาภูมิภาคที่มีประชากรกว่า ๖๐๐ ล้านคนให้กลายเป็นตลาดร่วม เป็นฐานผลิตร่วมที่สินค้า การบริการ การลงทุน เงินทุนและแรงงานมีฝีมือสามารถหมุนเวียนได้อย่างเสรี ประชาคมอาเซียนจะช่วยผลักดันการเชื่อมโยงในภูมิภาคและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อรับมือกับความท้าทายใหม่ในโลกโดยเฉพาะในภูมิภาคที่มีเศรษฐกิจที่พึ่งพิงตลาดอย่างจีนและอินเดีย^๑

ดังนั้น องค์การพุทธศาสนาควรตระหนักถึงโอกาสและความท้าทายจากการเปิดตัวประชาคมอาเซียนในการวางยุทธศาสตร์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ประทานแก่พระสาวก ๖๐ รูปก่อนออกเดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาและควรยึดเป็นแผนแม่บทหรือ (Road Map) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในไทยและของโลกในปัจจุบัน โดยนำทั้งภาษาบาลีและคำแปลมาจารึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ดังนี้

จรถ ภิกขเว จาริกิ พุทธนิตาย พุทธนุสสาย โลกานุกมปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกุลยานํ มชฺเชกุลยานํ ปรีโยสานกุลยานํ สวตถํ สพฺพญฺชนํ เกวลปรีปนฺณํ ปริสุทฺธํ พรหมจิริยํ ปกาเสถ “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมอันดีงามในเบื้องต้น (ศีล) งามในท่ามกลาง(สมาธิ)งามในที่สุด (ปัญญา)”

“จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะอันบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิงเถิด”

จากพุทธกุศโลบายข้างต้น จะทำให้หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คำนึงถึงศาสนาบุคคล ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีคุณสมบัติสมบูรณ์และมีความรู้พระไตรปิฎกอย่างแตกฉานทั้งอรรถและพยัญชนะ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ จึงได้เลือกพระสาวกซึ่งล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังได้กำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่ได้อย่างชัดเจน และจากผลแห่งความพยายามของชาวพุทธไทยและพุทธโลกที่ร่วมกันผลักดันให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก ทำให้สหประชาชาติ ได้ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก ตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ เป็นต้นมา และชาวโลกได้มอบให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาของโลกตามมติที่ประชุมนานาชาติเนื่องในวันวิสาขบูชาสากลปี ๒๕๔๘ โดยมีพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกและแลกเปลี่ยนทางพระพุทธศาสนาของโลกตามอุดมการณ์วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก^๒

วิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการเจริญศีล สมาธิ และปัญญา ดังปรากฏหลักฐานในมหาสติปัฏฐานสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหารวรรคที่ฌินาย ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ทางสายนี้เป็นทางสายเอกหรือทางสายเดียวเท่านั้น (The only way)” คือ

๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
๒. เพื่อระงับความเศร้าโศกและคร่ำครวญ
๓. เพื่อดับความทุกข์กาย (ทุกข์) และความทุกข์ใจ (โทมนัส)
๔. เพื่อบรรลุเลยุทธธรรม คือ อริยมรรค
๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ทางสายเดียวนี้คือ “สติปัฏฐาน ๔”

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ อาตมภาพในฐานะบุคลากรของพระพุทธศาสนาผู้ทำหน้าที่ในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงวิเคราะห์สถานการณ์ของวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ของประเทศไทย โดยใช้

^๑ VOV๕ สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ, อาเซียนพร้อมผสมผสานสู่โลกกว้าง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://vovworld.vn> [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

^๒ พระพยับ ปญญารโธ, ร่างยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา. <http://www.newworldbelieve.net> [๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

เทคนิค SWOT เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าจะควรดำเนินงานไปในทิศทางใด มีแรงขับเคลื่อนองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายได้ดีหรือไม่ และมีระบบการทำงานที่ประสิทธิภาพให้เกิดแก่งองค์กรอย่างไร มีจุดอ่อนที่จะต้องปรับปรุงอย่างไร ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ที่จัดทำขึ้นมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการจัดองค์กรด้านวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ให้เข้าถึงกลุ่มบุคคลทั้งภายในประเทศและกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อปลดทุกข์

เนื้อเรื่อง

การวิเคราะห์สถานการณ์ของวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นั้น ผู้วิเคราะห์ควรศึกษาถึงแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นเพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ ในที่นี้ ผู้เขียนใช้เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT analysis ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค(Threat) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร ดังนั้น ผู้เขียนจึงประยุกต์เทคนิค SWOT analysis ในการวิเคราะห์สถานการณ์ขององค์กร เพื่อนำไปสู่การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ ดังรายละเอียดนี้

แนวคิดการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาที่เกิดจากความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้น การพัฒนาควรทำให้เกิดการเติบโตของงามทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญาที่จะต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ และการพัฒนาต้องเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และการมีส่วนร่วมของคน และต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable development) เป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (People-centered development) กระบวนทัศน์นี้มองการพัฒนาเป็นแบบองค์รวม (Holism) และปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการพัฒนาจาก “แยกส่วน” เป็นแบบ “บูรณาการ” ที่พิจารณาและการประสานปัจจัยทุกด้านทุกมิติโดยไม่ละเลยด้านใดด้านหนึ่ง เป็นการพัฒนาคนและปัจจัยรอบๆ ตัวคนไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะประกอบด้วยเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม และองค์กรชุมชน และการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรจะต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่า ณ ปัจจุบัน องค์กรประกอบต่างๆ นั้น ยังมีองค์ประกอบใดที่ต้องได้รับการพัฒนา เช่น ด้านความถนัด ความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านของผู้ปฏิบัติงาน โดยเน้นการพัฒนา “องค์กรรวม” ไม่แยกส่วน จึงจะสามารถสร้างความเข้มแข็งนั้น และนำไปสู่ความยั่งยืนได้ในที่สุด

แนวคิดด้านการบริหารจัดการ

นพ. ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า องค์กรที่มีความเข้มแข็งนั้น หมายถึง องค์กรที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับสภาวะวิกฤตต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กร จำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้ชัดและเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ส่วนการบริหารจัดการองค์กรให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จำเป็นต้องมีระบบการบริหารและจัดการที่เหมาะสม โดยผู้บริหารจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องการบริหารและจัดการ และต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง กิจกรรมขององค์กรจำเป็นต้องพัฒนาในกิจกรรมทุกๆ ด้าน คือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านการเมือง ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมทั้ง ๔ ด้านนี้ จะมีความสัมพันธ์หนุนเนื่องซึ่งกันและกัน จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้^๒

^๑ อารวร โอกาสพัฒนกิจ, หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาเทคนิคเกษตร, (คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๘).

^๒ ประเวศ วะสี, แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมมานุษยภาพและวิชา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิดทอง, ๒๕๓๖).

กลยุทธ์การบริหารงานองค์การ

ในความรับผิดชอบของนักบริหารระดับสูง จำเป็นต้องวางกลยุทธ์การบริหารองค์การใน ๓ ด้าน^๕ คือ

๑. **ด้านแผนงาน** ซึ่งขอบเขตจะเกี่ยวข้องกับการบริหารให้องค์การ โดยเฉพาะในกลุ่มนักบริหารทุกระดับ มีระบบการวางแผนที่ดี ที่สามารถวิเคราะห์และติดตามการเปลี่ยนแปลงในภายนอก และจัดทำเป็นแผนงานให้องค์การสามารถก้าวไปได้โดยได้ประโยชน์สูงสุด และประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วิเคราะห์และเลือกไว้แล้ว งานทั้งหมดนี้ก็คือ **“การวางแผนเชิงกลยุทธ์” (Strategic Planning)** ซึ่งจะเป็กลไกให้ผู้บริหารองค์การปรับองค์การให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพแวดล้อมในทุกๆ สถานการณ์

๒. **ด้านโครงสร้าง** ซึ่งขอบเขตจะเกี่ยวข้องกับการบริหารให้องค์การมีรูปแบบโครงสร้างที่มีการแบ่งสรรทรัพยากร อำนาจหน้าที่ในการบริหาร และความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ที่จะทำงานตามภารกิจที่ได้เลือกเป็นเป้าหมายแผนงานไว้แล้ว ให้สามารถอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นระบบ ที่สามารถประสานร่วมมือกันได้ดี และมีประสิทธิภาพที่แต่ละฝ่ายจะตัดสินใจทำงานได้อย่างเป็นอิสระและคล่องตัว โดยสภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยังคงมีอยู่ตลอดเวลาด้วย งานที่สำคัญด้านที่สองนี้ก็คือ **“กลยุทธ์การจัด (หรือออกแบบ) โครงสร้างองค์การ” (Organizational Design)** ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีการจัดองค์การต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่ ผสมผสานมาใช้ เพื่อจัดโครงสร้างองค์การและระบบงานต่างๆ

๓. **ด้านกระบวนการปฏิบัติ** คือขอบเขตการบริหารองค์การในขั้นตอนการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ **“พฤติกรรมในองค์การ” (Organizational Process)** หรือกลยุทธ์การบริหารกระบวนการปฏิบัติงานขององค์การ (Organizational Process) นั้นเอง

ดังนั้น ภาระหน้าที่ที่นักบริหารต้องทำ คือ

๑. **การจัดวางกลยุทธ์ (Strategy Formulation)** ผู้บริหารควรต้องทำการประเมินองค์การและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และทำการตัดสินใจเพื่อกำหนดขอบเขตกิจกรรมที่เป็นงานขององค์การ แล้วทำการแบ่งสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อการทำงานตามกิจกรรมเหล่านั้น

๒. **การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation)** คือ การที่ผู้บริหารต้องแปลงความทางเลือกกลยุทธ์ออกมาเป็นแผนงาน เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แล้วนำมาจัดระบบตลอดจนปฏิบัติให้บรรลุผลตามที่ตั้งไว้ ดังเช่น การออกแบบงาน ออกแบบองค์การ จัดระบบจ่ายผลตอบแทน และควบคุมการปฏิบัติ เป็นต้น

การวิเคราะห์สถานภาพโดยเทคนิค SWOT analysis

การวิเคราะห์ SWOT เป็นวิธีการหรือเครื่องมือที่ช่วยในการวางแผนกลยุทธ์ที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในกิจการและลักษณะงานต่างๆ (นันทิยา และธรรรงค์, ๒๕๔๔) เช่น การใช้ SWOT วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจในอเมริกา ซึ่งช่วยให้ผู้นำเข้าใจศักยภาพทางเศรษฐกิจของและตัดสินใจดึงเงินทุนจากภายนอกเพื่อการลงทุนได้อย่างถูกต้อง การวางแผนกลยุทธ์ใช้ได้กับธุรกิจขนาดเล็ก ตลอดจนการวางแผนอาชีพส่วนบุคคล การวิเคราะห์ SWOT ยังใช้เป็นเครื่องมือการตรวจสอบงาน ตรวจสอบเรื่องต่างๆ ขององค์กร การเสนอรายงานในการตรวจสอบการตัดสินใจดำเนินงานขององค์กร เป็นต้น ขณะเดียวกันการวิเคราะห์ SWOT ยังใช้เป็นเครื่องมือปรับปรุงการทำงานเป็นทีม การศึกษาตนเองหรือกระทั่งใช้ในการดำเนินชีวิตในครอบครัว^๖

องค์ประกอบที่สำคัญของเทคนิค SWOT analysis ในการวิเคราะห์สถานภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีผลต่อหน่วยงาน ได้แก่^๗

^๕ ธงชัย สันติวงษ์, พฤติกรรมองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๐.

^๗ ปรีดี โชติช่วง, “SWOT กุญแจวิเคราะห์งาน”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๖, (๒๕๓๙: ๑๘).

๑. “S” มาจากคำว่า “STRENGTH” คือ “จุดแข็ง” หรือจุดเด่นที่เสริมสร้างให้หน่วยงานเข้มแข็งขึ้น หรือความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงาน

๒. “W” มาจากคำว่า “WEAKNESS” หมายถึง “จุดอ่อน” ของหน่วยงาน อาการป่วยของหน่วยงาน หรือหมายถึงสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

๓. “O” มาจากคำว่า “OPPORTUNITY” หมายถึง “โอกาส” ที่หน่วยงานจะได้รับการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง หรือปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์

๔. “T” มาจากคำว่า “THREAT” หมายถึง “ข้อจำกัด” แรงกดดัน หรืออันตรายที่บั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงาน หรือปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์^๔ ซึ่งเป็นเรื่องที่หน่วยงานจะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน^๕

วิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔

วิปัสสนากรรมฐาน เป็นเรื่องของการศึกษาวิธีปฏิบัติเพื่อปลดปล่อยความทุกข์ออกจากชีวิต หรือ เป็นเรื่องของการตีปัญหาซับซ้อนของชีวิต เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงของชีวิต ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำการเรียนรู้วิปัสสนากรรมฐานนั้นเรียนได้ ๒ อย่างคือ ๑) เรียนอันดับ ๑) เรียนสันโดษ

การเรียนอันดับ คือ การเรียนรู้ให้รู้จักขั้น ๕ ว่าได้แก่อะไรบ้าง ย่อให้สั้นในทางปฏิบัติ เหลือเท่าใด ได้แก่ อะไรบ้าง เกิดที่ไหน เกิดเมื่อไร เมื่อเกิดขึ้นแล้วอะไรจะเกิดตามมาอีก จะกำหนดตรงไหน จึงจะถูกขั้น ๕ เมื่อกำหนดถูกแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไรบ้างเป็นต้น นอกจากนี้ก็ต้องเรียนรู้เรื่องในอายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ โดยละเอียดเสียก่อน เรียกว่า เรียนภาคปริยัติ วิปัสสนาภูมิตนเอง แล้วจึงจะลงมือปฏิบัติได้

การเรียนสันโดษ คือ การเรียนย่อๆ สั้นๆ สอนเฉพาะที่ต้องปฏิบัติเท่านั้น เรียนชั่วโมงนี้ก็ปฏิบัติชั่วโมงนี้เลย เช่น สอนการเดินจงกรม สอนวิธีนั่งกำหนด สอนวิธีกำหนดเวทนา สอนวิธีกำหนดจิต แล้วลงมือปฏิบัติเลย

หลักใหญ่ในการปฏิบัติวิปัสสนา มีหลักอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) อาตปปี ทำความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน ๒) สติมา มีสติ คือระลึกอยู่เสมอว่าขณะนี้เราทำอะไร ๓) สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ คือขณะนี้ทำอะไรอยู่นั้นต้องรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา^๖

อานิสสของการปฏิบัติธรรม

๑. มีวินัยในตัวเอง ๓ ประการ คือ ๑) รู้จักระวังตัว ๒) รู้จักควบคุมตัวได้ ๓) รู้จักเชื่อฟังผู้ใหญ่ ถ้าเป็นเด็กจะไม่เถียงผู้ใหญ่

๒. มีกัมมสินัย ๔ ประการ คือ ๑) ขยันไม่ขี้ขลาด รักรงาน สู้งาน ๒) ประหยัด รู้จักใช้ชีวิตและทรัพย์สินอย่างถูกต้องและคุ้มค่า ๓) พัฒนา รู้จักพัฒนาตัวเอง และอาชีพให้ดีขึ้น ๔) สามัคคี รักครอบครัว รักหมู่คณะ และรักประเทศชาติ

๓. มีลักษณะนิสัย ๔ ประการ ๑) มีสัมมาคารวะ ๒) อุตสาหพยายาม ๓) ปฏิบัติตามระเบียบวินัย ๔) รู้จักเด็ก รู้จักผู้ใหญ่ วางตัวได้เหมาะสม

๔. มีความรู้คู่กับคุณธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ๔ ประการได้ ๑) รู้จักคิด ๒) รู้จักปรับตัว ๓) รู้จักแก้ปัญหา ๔) มีทักษะในการทำงานและค่านิยมที่ดีงามในอนาคต เจ้านายทั้งลูกน้องไม่ได้ ลูกน้องทั้งเจ้านายไม่ได้ เข้าหลักที่ว่า ผู้ใหญ่ดี ผู้คอยดัน คนเสมอกันจะได้อุปถัมภ์ค่าจุนต่อไป

^๔ Hutanuwatr, N., Strategy Formulation through SWOT Analysis : A Case Study of Three Rural People Business Organization in Northeast Thailand, Ph.D. Dissertation. (Bangkok : Asian Institute of Technology, 1998).

^๕ ปรีดี โชติช่วง, “SWOT ฤกษ์แจวเคราะห์งาน”, วารสารพัฒนาชุมชน. (๒๕๓๙: ๑๙).

^๖ วัง รอดเฉย, คู่มือการฝึกอบรมพัฒนาจิต วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี, (สิงห์บุรี : ม.ป.ท., ๒๕๒๙). (อิดสำเนา).

๕. อาณิสสในการเดินจงกรม ได้แก่ ๑)อดทนต่อการเดินทางไกล ๒) อดทนต่อความเพียร ๓) มีอาหารน้อย ๔) ย่อยอาหารได้ดี ๕) สมานิที่ได้ขณะเดินตั้งอยู่ได้นาน^{๑๑}

ประโยชน์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น มีประโยชน์ดังนี้ ๑) ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท ๒) ชื่อว่าเป็นผู้ได้ป้องกันภัยในอบายภูมิทั้งสี่ ๓) ชื่อว่าได้บำเพ็ญไตรสิกขา ๔) ชื่อว่าได้เดินทางสายกลาง คือ มรรค ๘ ๕) ชื่อว่าได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยการบูชาอย่างสูงสุด ๖) ชื่อว่าได้บำเพ็ญ ศีล สมานิ ปัญญา ให้เป็นอุปนิสัยปัจจัย ไปในภายใน ๗) ชื่อว่าได้ปฏิบัติถูกต้องตามพระไตรปิฎกโดยแท้จริง ๘) ชื่อว่าเป็นผู้มีชีวิต ไม่เปล่าประโยชน์ทั้งสาม ๙) ชื่อว่าเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างถูกต้อง ๑๐) ชื่อว่าได้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ ๑๖ ๑๑) ชื่อว่าได้สั่งสมอริยทรัพย์ไว้ในภายใน ๑๒) ชื่อว่าเป็นผู้มาดีไปดีอยู่ดีกินดีไม่เสียที่ที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ๑๓) ชื่อว่าได้รักษามะมรคของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นอย่างดี ๑๔) ชื่อว่าได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปอีก ๑๕) ชื่อว่าได้เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่อนุชนรุ่นหลัง ๑๖) ชื่อว่าตนเองได้มีธนาการบุญติดตัวไปทุกฝีก้าว^{๑๒}

วิเคราะห์สถานการณ์วิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ โดยเทคนิค SWOT

ปัจจัยภายใน	
จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
๑. มีหลักธรรมที่ชัดเจนหรือมีทรัพยากรทางปัญญาจากพระไตรปิฎก ๒. มีระบบการปฏิบัติที่เป็นแบบแผน คือ - มีการกำหนดอริยาบถตามสติปัฏฐาน ๔ - ได้บำเพ็ญไตรสิกขา - ได้เรียนรู้การเดินทางสายกลางด้วยมรรค ๘ - ได้บำเพ็ญศีล สมานิ ปัญญาให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยไปในภายใน - ได้ปฏิบัติถูกต้องตามพระไตรปิฎกโดยแท้จริง - เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างถูกต้อง - ได้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ ๑๖ - ได้สั่งสมอริยทรัพย์ไว้ในภายใน - ได้รักษามะมรคของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นอย่างดี - ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป - ได้เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่อนุชนรุ่นหลัง - ได้มีธนาการบุญติดตัวไปทุกฝีก้าว ๓. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในการดำเนินการต่างๆ จากผู้บริหารระดับสูง ๔. โครงสร้างการทำงานมีความชัดเจน	๑. สถานปฏิบัติธรรมมีจำกัด ทำให้การขยายตัวเป็นไปได้ยาก ๒. แนวทางการสอนของแต่ละสำนักไม่เหมือนกันส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการสอน ๓. ขาดผู้บริหารมืออาชีพ ๔. ผู้บริหารใหม่บางส่วนยังขาดทักษะประสบการณ์ด้านการบริหาร ๕. บุคลากรที่มีประสบการณ์ไม่เพียงพอ ๖. ขาดบุคลากรที่มีทักษะและความชำนาญพิเศษ ๗. บุคลากรขาดทักษะในการสื่อสารภาษาอังกฤษ ๘. บุคลากรขาดแนวคิดเชิงรุก ขาดกระบวนทัศน์ใหม่ในการแก้ปัญหา ๙. ขาดปัจจัยด้านการเงิน เนื่องจากไม่ใช่องค์กรแสวงหากำไร ๑๐. การหมุนเวียนเงินสดไม่มีสภาพคล่อง ๑๑. ขาดวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนจากส่วนกลาง เช่น เครื่องนอน เสื้อ กวด สื่อการสอน ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่งต้องหางบประมาณเอง ทำให้ไม่เพียงพอ ๑๒. อุปกรณ์สื่อการสอน ไม่ทันสมัย ๑๓. อุปกรณ์สื่อการสอน ไม่เพียงพอ ๑๔. สื่อการสอนไม่เป็นมาตรฐาน แต่ละสำนักจะใช้ของตนเองเป็นหลัก ๑๕. ขาดรากฐานการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง ๑๖. ผู้บริหารขาดความมุ่งมั่นในการเผยแผ่

^{๑๑} พระธรรมสิงหบุราจารย์, ญาณแห่งกรรม เล่มที่ ๗ ภาควิชาธรรมบรรยาย-ธรรมปฏิบัติ เรื่อง คติกรรมฐาน, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ม.ป.ป.).

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

ปัจจัยภายใน	
จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
๕. แต่ละศูนย์ปฏิบัติธรรมมีความร่วมมือกันในระดับดี ๖. ทำงานกันเป็นทีม ๗. ไม่กีดกันเชื้อชาติและศาสนา ๘. มีศาสนบุคคลที่มีชื่อเสียง ประชาชนเคารพศรัทธา ๙. บุคลากรมีขวัญและกำลังใจดี	๑๗. ผู้บริหารขาดภาวะผู้นำ ๑๘. บุคลากรขาดการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพ ๑๙. ขาดการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ๒๐. การติดต่อสื่อสารภายในองค์กรขาดประสิทธิภาพ ๒๑. ขาดระบบติดตามประเมินผลและการนำผลประเมินมาปรับปรุงและพัฒนา

ปัจจัยภายนอก	
โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
๑. กระแสนิยมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบสโลว์ไลฟ์ ทำให้คนสนใจที่จะศึกษาแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ๒. ทัศนคติเชิงบวกต่อศาสนาพุทธ ๓. ความเชื่อและศรัทธา ๔. แนวโน้มการอพยพของประชากร ๕. แนวโน้มการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ๖. เทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลดีด้านการเผยแพร่ที่รวดเร็ว ๗. เทคโนโลยีส่งผลต่อการเข้าถึงความรู้ ๘. เทคโนโลยีใช้ในการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก	๑. ภัยคุกคามจากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ๒. เปลี่ยนผู้บริหารประเทศบ่อยทำให้นโยบายที่จะสนับสนุนด้านศาสนาจะงัก ๓. กฎหมายเกี่ยวกับการปกป้องพุทธศาสนาไม่ชัดเจน ๔. ความขัดแย้งระหว่างศาสนา การถูกโจมตีจากศาสนาอื่น และการไหลบ่าของลัทธินิยมต่างๆ ๕. สถานการณ์เศรษฐกิจในประเทศไม่ดี การเงินฝืดเคือง ประชาชนลดค่าใช้จ่าย ลดการทำกิจกรรม ๖. การจัดการด้านเทคโนโลยีต้องใช้การลงทุนสูงในด้านอุปกรณ์และห้องปฏิบัติการสูง

สรุป

จากผลการวิเคราะห์สถานการณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ พบว่า ควรใช้แนวทางการพัฒนาการจัดองค์กรในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. **ด้านการวางแผน** การวางแผนเป็นกระบวนการของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไรอย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นอย่างไร เพราะการวางแผนมีสำคัญ คือ ๑) ช่วยลดการสูญเสียการทำงานซ้ำซ้อน ๒) ทำให้มีการกำหนดขอบเขตในการทำงานที่แน่นอน และมีนโยบายที่ชัดเจน ๓) ช่วยให้ผู้บริหารสามารถเตรียมรับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และความยุ่งยากที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนป้องกันการขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในหน่วยงาน ๔) การวางแผนเป็นเครื่องมือในการบริหารของผู้บริหาร เพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ประหยัดเวลา และทรัพยากร ๕) การวางแผนจะช่วยให้เกิดการประสานสัมพันธ์ภายในองค์กร ทำให้การปฏิบัติเป็นไปด้วยความราบรื่นและสามารถตรวจสอบความสำเร็จของเป้าหมายได้

การวางแผนควรแบ่งตามระยะเวลา ดังนี้

๑.๑ การวางแผนระยะสั้น (Short range Planning) เป็นการวางแผนที่ครอบคลุมเวลาในการดำเนินงานตามแผนภายใน ๑ ปี

๑.๒ การวางแผนระยะปานกลาง (Intermediate Range Planning) เป็นการวางแผนที่ครอบคลุมเวลาในการดำเนินงานตามแผนตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๕ ปี

๑.๓ การวางแผนระยะยาว (Long range Planning) เป็นการวางแผนที่ครอบคลุมเวลาในการดำเนินงานตามแผนตั้งแต่ ๕ ปี ขึ้นไป

๒. ด้านจัดองค์กร คือ การจัดการความสัมพันธ์ของกิจกรรมและบุคคลในองค์กรให้มีความเหมาะสม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างราบรื่นและเพิ่มความสามารถซึ่งจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามแผนการที่ตั้งไว้ ดังนั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งของบุคลากร ดังนี้

๒.๑ ผู้บริหาร องค์กรต้องสร้างผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้ชัด ต้องมีระบบการบริหารและจัดการที่เหมาะสม ส่วนผู้บริหารจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องการบริหารและจัดการ และต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง และผู้บริหารต้องวางกลยุทธ์การบริหารองค์กรใน ๓ ด้าน คือด้านแผนงาน ด้านโครงสร้าง ด้านกระบวนการปฏิบัติ

๒.๒ ผู้ปฏิบัติการ ต้องฝึกอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติการในด้านต่างๆ ทั้งนี้ หากสมาชิกในองค์กรขาดความรู้ความสามารถแล้ว ย่อมส่งผลให้องค์กรไม่มีความเข้มแข็ง

๓. ด้านงบประมาณ การบริหารงานด้านงบประมาณ เป็นกระบวนการสนับสนุนที่สำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย กระบวนการจัดงบประมาณควรประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนสำคัญ คือ ขั้นตอนการจัดทำงบประมาณ ขั้นตอนการอนุมัติงบประมาณ ขั้นตอนการบริหารงบประมาณ และขั้นตอนการติดตามและประเมินผล เพราะหากองค์กรสามารถบริหารงบประมาณอย่างโปร่งใสและเป็นธรรมแล้ว องค์กรนั้นจะได้รับความน่าเชื่อถือและประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมายในที่สุด

๔. รูปแบบการเผยแพร่ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ชัดเจน และเข้าใจได้ สำหรับพุทธบริษัทเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ทั้งนี้ ในปัจจุบันได้มีองค์กรแสวงหากำไร และลัทธิต่างๆ ได้อิงศาสนาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ได้กระจายข้อมูลที่ผิดจากหลักปฏิบัติที่แท้จริงของพุทธศาสนา กอปรกับเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วส่งผลให้ข้อมูลที่ผิดเข้าถึงพุทธบริษัทได้ง่าย

ดังนั้น รูปแบบการเผยแพร่จึงควรมีความชัดเจน ถูกต้อง และรวดเร็ว ตามแนวปฏิบัติดังนี้

๔.๑ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ด้วยการจัดตั้งหน่วยงานประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา สร้างทัศนคติเชิงบวก และเชิญชวนให้พุทธบริษัทที่สนใจในการปฏิบัติให้รับทราบข้อมูลข่าวสาร

๔.๒ เพิ่มอัตราการขยายตัวของสำนักปฏิบัติธรรมให้ครอบคลุมทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ

๔.๓ จัดตั้งคณะทำงานที่มีผู้เชี่ยวชาญทั้งภาคปฏิบัติและภาควิชาการคอยติดตาม ประเมินผลของการเผยแพร่ในด้านต่างๆ

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการจัดองค์กรด้านวิปัสสนาธุระให้ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ควรใช้แนวทางการบริหารจัดการที่ดี ด้านการวางแผน การจัดองค์กร การจัดสรรงบประมาณ และรูปแบบการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแพร่ในเชิงรุก

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย สันติวงษ์. พฤติกรรมองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐.

นันทิยา หุตานวัตร และธรรรงค์ หุตานวัตร. SWOT การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๓.

ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมมานุษยภาพและวิชา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖.

ปรีดี โชติช่วง. “SWOT ภูเขาแก้วเคราะห์งาน”. วารสารพัฒนาชุมชน. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๖ (๒๕๓๙ : ๑๘ : ๑๙).

พระธรรมสิงหบุราจารย์. กฎแห่งกรรม เล่มที่ ๗ ภาคธรรมบรรยาย-ธรรมปฏิบัติ เรื่อง คติกรรมฐาน, ม.ป.ป.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพยับ ปณฺญาธโร. ร่างยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. ออนไลน์. แหล่งที่มา.

<http://www.newworldbelieve.net>[๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

วิง รอดเฉย. คู่มือการฝึกอบรมพัฒนาจิต วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี, ๒๕๒๙. (อัสสัมชัญ).

อารวรร โอภาสพัฒนกิจ. หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร. เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาเทคนิคเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๘.

VOV๕ สถานีวิทยุเวียดนาม ส่วนกระจายเสียงต่างประเทศแห่งชาติ. อาเซียนพร้อมผสมผสานสู่โลกกว้าง.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://vovworld.vn>[๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

Hutanuwatr, N., **Strategy Formulation through SWOT Analysis : A Case Study of Three Rural**

People Business Organization in Northeast Thailand, Ph.D. Dissertation. Bangkok : Asian Institute of Technology, 1998.